

„Az egész földnek pedig egy nyelve
és egyféle beszéde vala”
Külföldi könyvespolcokon.
*Tanulmányok Esterházy Péter idegen
nyelvű recepciójáról,*
szerk. Görözdi Judit – Balogh Magdolna

KISS JÚLIA

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola
PhD-hallgató
kissjulia10@gmail.com

„Van egy író. Szeretem. A neve Esterházy Péter.”¹

A Balogh Magdolna és Görözdi Judit által szerkesztett, három részből álló, *Külföldi könyvespolcokon* című, *Tanulmányok Esterházy Péter idegen nyelvű recepciójáról* alcímű tanulmánykötet előzménye a Szlovák Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézetében 2021. szeptember 9–10-én rendezett konferencia előadásainak írott anyaga. Görözdi *Az egy nyelv lehetőségei külföldi könyvespolcokon* című bevezető írásában említi, hogy a tanulmánygyűjtemény nem tudja közreadni azokat a felszólalásokat, amelyek a lengyel és a spanyol Esterházy-recepciót érintették, viszont számos olyan más anyagot foglal magában, amelyek újabb perspektívákkal bővítik a Pozsonyban elhangzott előadások gondolatiságát, és tovább tágitják az Esterházy Péter munkásságára irányuló „nemzetközi tekintet” látóhatárát. Ezek közé sorolhatóak azok az írások, amelyek a német nyelvterületek recepciójának legkülönfélébb aspektusait

¹ SZÖLLŐSY Judit, *Esterházy Péter fogadtatása és jelenléte Amerikában, avagy: Egy fordító elmélkedései az Esterházy-jelenségről Amerikában = Külföldi könyvespolcokon. Tanulmányok Esterházy Péter idegen nyelvű recepciójáról*, szerk. GÖRÖZDI Judit – BALOGH Magdolna, Reciti, Budapest, 109.

vizsgálják, de például a szerb, az olasz, a finn és nem utolsósorban a japán recepcióról szóló írások is. A *Külország* harmadik részegysége a konferencia kísérőprogramjának bemutatása, az Esterházy Péter szépirodalmi alkotásait átültető műfordítók kerekasztal-beszélgetése Görözdi Judit és Németh Gábor moderálásával. A már említett szerkesztői előszóból kiderül, hogy a Reciti Kiadónál megjelent hiánypótló munka első blokkja egyetlen tanulmányt tartalmaz, Peter Michalovič *Esterházy Péter – az intertextualitás stilisztikája* című tanulmányt, amely a szlovák esztéta szavaival élve „a textualitás képviselőinek mintapéldája”,² vagyis Esterházy Péter alkotói-poétikai univerzumába vezeti be az olvasót. A közbülső fejezethez tartozó írások már kivétel nélkül arra helyezik a fókuszot, hogy milyen fogadtatásban részesül Esterházy írásművészete Európában és a világ többi részén. Miként az író a Mindentudás Egyeteme programsorozat jól ismert alkalmán fogalmazott: „az irodalom fundamentalista. [...] Épp ez a lényege: be van zárva egy nyelv végtelenségébe és végességébe”.³ A *Külország* tehát ezt a – mindenkori fordítási munkálatok tekintetében kétségtelesen – paradox állítást teszi a vizsgálat középponti tárgyává. Jelen írás két részre tagolja az előtte álló terjedelmes anyag bemutatását. Mint „útikalauz”, nyelvterületről nyelvterületre haladva elsődlegesen arra a kérdésre igyekszik válaszolni, hogy milyen akadályokkal, majd „adományokkal” járt az Esterházy-életmű fordítása és befogadástörténete.

A *Külország* második fejezete három olyan tanulmányból áll, amelyek az Esterházy-regények német befogadásával foglalkoznak.⁴ Görözdi gondosan vezeti fel a jelenség bemutatását: a *Külország* természetszerűleg a világirodalom szimmetriáját vallja („az irodalmi érték és jelentőség nem »nagy« és »kis« kultúrák,⁵ centrumok és perifériák kérdése”), ugyanakkor Esterházy közvetítésében minden kétséget kizáróan a német közeg odafordulása⁶ mutatkozik a legmeghatározóbbnak.⁷ Lőrincz Csongor

² Peter MICHALOVIČ, *Esterházy – az intertextualitás stilisztikája*, ford. DOBRY Judit = *Külországi könyvespolcokon*, 11.

³ ESTERHÁZY Péter, *A szavak csodálatos életéből*, Magvető, Budapest, 2003, 61. Idézi: GÖRÖZDI Judit, *Az egy nyelv lehetőségei külországi könyvespolcokon* = *Külországi könyvespolcokon*, 9.

⁴ A német nyelvű recepció jelen összefüggésben a szövetségi német, az osztrák, valamint a svájci tanulmányokból és kritikákból áll össze. A három térség befogadómódja között felfedezhető differenciák részletezése Lőrincz tanulmányának az egyik tékje. Vö. LŐRINCZ Csongor, *A fehér tér kétségessé tevő ereje. A német nyelvű Esterházy-recepcióról (1996–2017)* = *Külországi könyvespolcokon*, 32–42.

⁵ A magyar irodalom kortárs szlovák fordításainak kontextusáról értekezve Mária Kusá mégis elkülöníti egymástól az úgynevezett „nagy” (angol, német, francia stb.) és „kis” irodalmakat (lengyel, cseh, délszláv, a volt szovjetunióbeli nem orosz irodalmak). Vö. MÁRIA KUSÁ, *A magyar irodalom kortárs szlovák fordításainak kontextusa. Esterházy Péter, Nádas Péter, Závada Pál és mások*, ford. GÖRÖZDI Judit = *Külországi könyvespolcokon*, 158.

⁶ Ahogyan erre a Kappanyos András is idéző Szarka Szilvia rávilágít, nem tekinthetünk el attól sem, hogy a huszadik század utolsó harmadában a német kultúra intézményrendszere lett a hazai irodalom legjelentősebb befogadója és továbbítója, amely köztudottan európai és világviszonylatban is centrálisnak számít(ott). Szintén Szarka Szilvia közvetítésében jelenik meg Wernitzer Julianna irodalom- és fordítástörténeti jegyzete, miszerint a nyolcvanas évek végén egy olyan német nyelvű kritikai műhely is kialakult, amely kizárólagosan Esterházy műveire koncentrált. Vö. SZARKA Szilvia, *„Az európai irodalom ünnepnapja” – A Harmonia caelestis német nyelvű recepciója* = *Külországi könyvespolcokon*, 64.

⁷ GÖRÖZDI, *Az egy nyelv lehetőségei...*, 11.

hozzávetőlegesen két évtizednyi (1996–2017) recepciót tekint át, hiszen Kulcsár Szabó Ernő 1996-ban kiadott Esterházy-monográfiája korábban már feltérképezte az életmű első, a *Fancsikó és Pintától* egészen az *Egy nőig* tartó szakaszának német recepcióját. Lőrincz az életmű második szakasza kapcsán több tekintetben is joggal borúlátó. Egyrészt azért, mert Kulcsár Szabó Ernő kilencvenes évekbeli látletele („a német fogadtatásban is csak elvétve van nyoma a kulturális publicisztikát meghaladó érdeklődésnek”)⁸ máig sem veszítette érvényét, ezért a szóban forgó tanulmány szerzője is csupán az arra vonatkozó kulturális publicisztikát (Feuilleton) működtetheti. Mi több, Lőrincz megítélése szerint az író halála után tulajdonképpen megszűnt a német nyelvű recepciója: „csend lett Esterházy körül.”⁹ Másrészt annak okán, hogy az Esterházy-recepció Lőrincz által megrajzolt irányvonalai a *Külföld* számos írásában visszaköszönnek. „Gyakorlatilag nincs recenzió, amely ne mondaná fel Esterházy életrajzát”,¹⁰ kiemelve a szerző arisztokrata származását, családtörténetét, „plebejusi” címkéjét, más szóval azt, ami Esterházy Pétert az európaiság emblémájához rögzíti.¹¹ Szarka Szilvia – a *Harmonia caelestis* német befogadásáról írva – ugyanezt látja: „a recenziók többsége például zsolozsmaszerűen ismételteti Esterházy valamennyi rangját és címét”.¹² Kányádi András a francia nyelvű nekrológok összefüggésében kapcsolódik ehhez a tárgykörhöz („az izgalmas genealógia – a kommunizmusban felnőtt arisztokratáé – obligát emlegetése”),¹³ Faragó Kornélia pedig azt emeli ki, hogy a szerb zszurnalisztika is mindinkább a biografikus jelentések felé közelít, és noha ez a vonatkozás a tanulmányjellegű szövegek esetében eltűnni látszik,¹⁴ a nekrológokban visszatér.¹⁵ A román recepciót elemző Bányai Éva szerint a mintegy tizenegy regényt¹⁶ taglaló recenziók mellett még több Esterházy-interjú jelenik meg románul. A Iolanda Malamen által készített, *La început eram încă un om normal – Dialog cyberspațial* (*Kezdetben még normális ember voltam – Kibertérbeli párbeszéd*)¹⁷ című interjúkötet

⁸ KULCSÁR SZABÓ ERNŐ, *Esterházy Péter*, Kalligram, Pozsony, 1996, 196.

⁹ LŐRINCZ, I. m., 31.

¹⁰ *Uo.*, 29.

¹¹ Az arisztokrata származás és családtörténet említése – főként a *Harmonia caelestis*re vonatkozóan – természetesen szövegértelmező érvénnyel is felruházódik. Vö. SZARKA, I. m., 75.

¹² *Uo.*

¹³ KÁNYÁDI ANDRÁS, „a betedik te magad légy”. *Esterházy francia recepciója = Külföldi könyvespolcokon*, 129.

¹⁴ Ugyanitt érdemes említeni, hogy Sava Babić, aki Bodor Ádám, Hamvas Béla, Oravecz Imre, valamint Esterházy Péter műveinek is szerb fordítója, 2007-ben *Esterházy Péter harmóniája és díszharmóniája* címmel kiadott munkájában szentelt kizárólagos figyelmet az írónak. Faragó kiemeli, hogy Esterházy arisztokrata származásának indokolatlanul erős hangsúlyozása a Babić-könyv koncepcióját sem kerülte el, mi több, a fordító és a magyar író személyes kapcsolata is minduntalan fókuszba került. Vö. FARAGÓ KORNÉLIA, *Az Esterházy-szöveg a szerb irodalmi kultúra befogadói horizontjában = Külföldi könyvespolcokon*, 242–244.

¹⁵ *Uo.*, 242.

¹⁶ Román nyelven tizenegy Esterházy-regény és egy interjúkötet jelent meg. Mindebből tíz regényt Anamaria Pop fordított, aki Iolanda Malamen interjút tolmácsolta. Korai halála miatt már nem tudta lefordítani a *Hasnyálmirigynaplót*, ezt a munkát Marius Tabacu végezte el. Vö. BÁNYAI ÉVA, *Esterházy Péter román nyelvű recepciója = Külföldi könyvespolcokon*, 252–254.

¹⁷ Az interjúkötet Esterházy születésének 60. évfordulójára készült. Péter ESTERHÁZY – Iolanda MALAMEN, *La început eram încă un om normal. Dialog cyberspațial*, Curtea Veche, București, 2010.

egyelőre csak románul olvasható.¹⁸ Angelo Rinaldi szerint a *Harmonia caelestis* megjelenése előtt Esterházy ismeretlen volt a francia közönség számára, és a szöveg arisztokrata vallomása (például: „Egy gróf ne kapáljon!”¹⁹) hozhatnak áttörést.²⁰

A *Külföldi tanulmányai* rámutatnak továbbá, hogy nemcsak a biográfikus vonások gyengítik az Esterházy-művekre fókuszáló mérvadóbb irodalomtudományos reflexiókat, és segítik elő egyúttal a szerző külföldi megjelenését és kanonizációját, hanem az író fizikai megjelenésére, szociális viselkedésmódozataira, verbális magatartásmintáira való, már-már túlzott odafigyelés is. E predesztinációs gesztust Lőrincz más térségi szerzőkkel összehasonlítva is páratlannak találja: „[s]ok kritika számára Esterházy fizikai megjelenése (főleg összetéveszthetetlen hajkoronája) mint perszonális aurájának összetevője is fontos támpontot szolgáltat műveinek méltatásához”.²¹ Természetesen a személyesebb hangvételű írások is élnek ezzel a lehetőséggel. Esterházy román fordítója, Anamaria Pop az „ezüst angyal” (*îngerul argintiu*) szókapcsolatot kiemelő címmel mutatja be Esterházyt,²² Nicole Zand egy francia nyelvű interjúban igyekszik vonzóvá tenni az írot: „göndör, szarkasztikus Schubert-fej”.²³ A már említett kerekasztal-beszélgetés moderátora, Németh Gábor is nyíltan tematizálja ezt a tendenciát: Esterházy karizmája olyannyira erős volt, hogy mind az életműre, mind a recepcióra nézve gyümölcsöző lenne, ha hódolói számára (akik úgy vették körül, mint „szédült lepkék a lámpát”) az író alakja kissé elhalványulna.²⁴

Kulcsár-Szabó Zoltán tanulmánya a korábbiakkal összefüggésben a *Bevezetés a szépirodalomba* német befogadástörténetével foglalkozik. A tanulmány bevezető része pontosan tárja fel azokat az aspektusokat, amelyek – talán éppen az alkotó klasszikus státuszát megalapozni képes – mű fordításának megkérdéséért lehetnek felelősek: a (kultur)politikai kontextust és – az úgynevezett kis nyelvek esetében – a nyelvi közvetítés korlátozottabb teljesítőképességét. Csakhogy a *Bevezetés* német kiadástörténete ennél jóval bonyolultabb, mert ellentétben a valamennyi részt felölelő, 1986-ban megjelent magyar nyelvű kötettel, ugyanebben az időszakban (1982–1987) a „kiskönyvek” német nyelven csak önállóan láttak napvilágot. Míg e nyolcvanas évekbeli folyamat jórészt az osztrák Residenz Kiadóhoz köthető, a „teljes” *Bevezetés* már a Berlin Kiadónál jelent meg, és ami jóval lényegesebb, hogy – az imént szóba hozott kiadásokhoz képest – két évtizeddel később, 2006-ban. Mindamelllett, hogy az Esterházy-nagykötet akkori fogadtatása döntően elismerő volt, a megkérdéségből adódó kritikai családottság olyan vádakkal is illette a kiadót, amelyek korántsem bizonyultak alaptalannak. Szemléltetésül: címkehamisításnak, az olvasók megtervesz-

¹⁸ BÁNYAI, I. m., 256–257.

¹⁹ ESTERHÁZY Péter, *Harmonia caelestis*, Magvető, Budapest, 2001, 599.

²⁰ KÁNYÁDI, I. m., 125.

²¹ LŐRINCZ, I. m., 30.

²² Annamaria POP, *Îngerul argintiu*, A Treia Europă 2001/5., 107.

²³ Nicole Zand *Péter Esterházy, écrivain, footballeur et mathématicien* című Esterházy-interjúját Kányádi András idézi. Vö. KÁNYÁDI, I. m., 119.

²⁴ GÖRÖZDI Judit – NÉMETH Gábor, *Esterházy fordításban. Kerekasztal-beszélgetés = Külföldi könyvespolcokon*, 325–326.

tésének könyvelték el, hogy nem kapott hangsúlyt az újdonságként megjelentetett „újrakiadás” információja. Mindezt egy másik perspektívából tekintve, e szignifikáns megkérdés azért sem emelt a *Bevezetés* német recepciójának színvonalán, mert a későkommunista diktatúra nyelvi közege, amellyel Esterházy számtalan alkalommal operál a *Bevezetés*ben, a kétezres évek elejére már majdhogynem feledésbe merült. Túllépve a nyelvhasználat dimenzióján, a kötet kompozíciójában oly fontos szereppel bíró Bloomsdayt ekkorra már alig-alig hozzák összefüggésbe a magyar történelmi vonatkozással (Nagy Imre és társai kivégzésének időpontjával), és csakis Joyce-utalásként ismerik fel.²⁵ Varga Zsuzsanna tanulmánya Adam Levy azon 2013-as cikkének²⁶ említésével nyit,²⁷ mely a magyar irodalom vonatkozásában kulcsszereppel ruhazza fel a német és az angol nyelvű befogadást. Varga ennek az állításnak a nagybritanniai aspektusokkal kapcsolatos igazságérvényét vizsgálja, kifejezetten Esterházy befogadására fókuszálva. Esterházy ismertsége odaát az 1980-as években kezdődött, kevésbé szokványos módon, hiszen a *World Literature Today*ben már ismertetőket írtak szövegeiről úgy, hogy egyetlen írása sem jelent meg még angolul.²⁸ Az első angol nyelvű Esterházy-publikáció az 1991-ben megjelent *A Hungarian Quartet*ben volt olvasható, mely – Mándy, Otrlik és Mészöly egy-egy írása mellett – *The Transporters* címmel közli a *Fuhasok*at (103.). A *Külföldi* készítésének idejéig hét Esterházy-kötet jelent meg angolul, legutóbb a *Semmi művészet*, még 2010-ben. Majdnem mind Szöllősy Judit munkája – *A szív segédigéin* (fordította: Michael Heimé) és a *Hahn-Hahn grófnő pillantásán* (fordította: Richard Aczélé) kívül. Más országok recepciójához hasonlóan a brit sajtó is a *Harmonia caelestis* iránt tanúsította a legnagyobb érdeklődést, és sem a *Semmi művészet*, sem pedig *A szív segédigéi* nem váltott ki különösebb sajtóvisszhangot. Varga mindezt azzal magyarázza, hogy bár Szöllősy Judit méltán nevezhető Esterházy angol hangjának, a magyar írónak nem volt egy olyan, a brit irodalmi életben is jelenlévő fordítója, aki odakint képviselhette volna őt, és aki megalapíthatta és éltethette volna azokat a szakmai kapcsolatokat, melyekből a kritikai közeg táplálkozhatott volna.²⁹ Szöllősy Judit maga is megszólal a *Külföldi*ban, többnyire az amerikai recepcióról hírt adva. Beszámol arról, hogy Esterházy

²⁵ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *A későn megérkezett fémű. Esterházy Bevezetés a szépirodalomba című kötetének fogadtatása német nyelvterületen = Külföldi könyvespolcon*, 81–87.

²⁶ Levy cikkének célkitűzése a magyar irodalom jelenlétének nyomtatékosítása angol nyelvterületen. Varga megfogalmazásában a *The Immediacy of Influence* megjelenésekor (2013-ban) „a magyar irodalomnak bizonyos reneszánsza van”, olyan szerzők jelennek meg angolul, mint például Szerb Antal, Szabó Magda, Krasznahorkai László, Dragomán György, valamint Esterházy Péter. Vö. VARGA Zsuzsanna, *Esterházy Péter recepciója Nagy-Britanniában = Külföldi könyvespolcon*, 100.

²⁷ Levy az említett angol-német munkamegosztást is szegmentálja. Míg Németország a magyar irodalom esztétikai szempontú elfogadottságával, addig az angol nyelvterület a magyar irodalom kereskedelmi sikerével foglalkozik. Vö. Adam Z. LEVY, *The Immediacy of Influence*, *World Literature Today* 2013/1., 18–19. DOI: 10.1353/wlt.2013.0175

²⁸ Varga Takács Ferenc (*Termelési-regény, Fügő, Kis magyar pornográfia*), Debreczeni Júlia (*Ki szavato a lady biztonságáért?*), valamint Gömöri György (*Fuhasok*) nyolcvanas évekbeli tudósításait említi. Vö. VARGA, *I. m.*, 101–102.

²⁹ *Uo.*, 101–107.

három amerikai egyetemen is tananyag volt, hogy John Updike is írt a *Kis magyar pornográfáról*, és abbéli családottságát is kifejezésre juttatja, hogy a budapesti Írók Boltja és a Corvina Kiadó is csak nagyon kis számban (tíz kötetnyi *Harmonia*) vállalta az angol nyelvű Esterházy-könyvek terjesztését.³⁰

Túllépve a külföldi recepció árnyoldalain a kötet azt boncolgatja, hogy mi módon jutott – közvetett, s némelykor éppen közvetlen – segítséghez az Esterházy-regényeket átültető műfordítói praxis. E kérdéskör kibontásához előljáróban a tanulmánykötet első fejezetének egyetlen írását, Peter Michalovič *Esterházy Péter – az intertextualitás stilsztikája* című tanulmányát vonom be a diskurzusba. Nem meglepő, hogy a szerb származású esztéta munkája kiváltságos helyet foglal el a tanulmánykötetben, hiszen – az azt követő írásokkal ellentétben – nem fordítástörténettel foglalkozik, hanem először az intertextualitás jól ismert fejlődéstörténetét, majd az Esterházy által alkalmazott elbeszéléstechnikák attribútumait beszéli el. Olyan elméleti szerzők nevét vonultatja fel, mint Michel Foucault és Lyotard, majd Julia Kristeva és Barthes, végül pedig az Esterházy-szövegek műfaji hibriditását vizsgálva jut el Bahtyinnak a regény többszólamúságát hirdető elméletéhez. Michalovič ezután – a különböző elbeszélői hangokat körülírva – a tárgynyelvből (amely a nyelven kívül található, állításai a beszélőre vagy a kívüllagra vonatkoznak) és a metanyelvből (amely a tárgynyelv működését írja le) megkonstruált dichotómia természetrajzát határozza meg, azt is deklarálva, hogy a magyar író szövegeinek esetében e két nyelvtípus közötti örökös ingázás a szövegek valóságához való viszonyát gyengíti.³¹

Figyelmemet már célzottan a Külországban szereplő műfordítók féle fordítva, Görözdi Judit másik, Esterházy Péter „szlovák története” című munkájában kap helyet az az Anita Huťková transzlatológus nevéhez rögzíthető észrevétel, mely éppen Michalovič előbbi tételével folytat párbeszédet. Nevezetesen, hogy Esterházy szlovák fordítói (Deák Renáta és Juliana Szolnokiová) olyan fordítói stratégiákat applikáltak, melyek a művek hibrid identitását, „a nyelvnek a szövegbeli dominanciáját érvényesítették”.³² Rendkívül jó példa erre Görözdié, amit maga a fordító, Deák Renáta is szóvá tesz az Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozös változat fordítása kapcsán.³³ A nyitott mű kritériumait kimerítő Egyszerű történet több szövegrészletének szlovák fordítását Deák úgy oldotta meg, hogy – mivel Esterházy a lapalji mellékszövegekben a szerzői név kezdőbetűivel való szignózással üzött játékot – R. D.-ként, azaz Deák Renáta-ként is beleírta magát a szöveg(test)be, új lábjegyzeteket is létrehozva ezáltal.³⁴ Esterházy nemcsak hogy tudott az ilyesfajta fordítói fortélyokról, de autorizálta, majd az Egyszerű történet más nyelvű fordítói számára közvetítette is azokat.³⁵ Az állandó kapcsolattartás Esterházy és fordítói között, az egyes fordítói kérdések megtárgyalása

³⁰ *Uo.*, 112–114.

³¹ MICHALOVIČ, *I. m.*, 21–23.

³² Anita Huťková *Kánonické texty Pétera Esterházyho v slovenskom preklade* című munkáját Görözdi Judit idézi. GÖRÖZDI Judit, *Esterházy Péter „szlovák története” = Külországi könyvespolcokon*, 150.

³³ GÖRÖZDI–NÉMETH, *I. m.*, 328.

³⁴ GÖRÖZDI, *Esterházy Péter „szlovák története”*, 151–152.

³⁵ *Uo.*, 152.

egyébként Lőrincz Csongor tanulmányában is helyet kap.³⁶ Esterházy olasz fordítója, Marinella D'Alessandro egy interjúban például arról beszélt, hogy amikor lefordíthatatlan nyelvjáratot talált, a magyar író a következő tanáccsal látta el: „találj egy megfelelőt olaszul”.³⁷ Ahogy a fentebbi példa mutatja, e munkálatok óhatatlanul is azt eredményezték, hogy fordítói – a szó legszorosabb értelmében – identitások, identitásnyelvek képződtek meg. E műveletnek különböző fokozatai vannak, az Esterházy személyéről és nyelvhasználatáról való „leválás” különbözőképpen alakult. A pozsonyi kerekasztal-beszélgetés kivonata pontosan közvetíti az olvasó számára ezeket a nyelvhasználatbeli „metamorfózisokat”: „ki kellett találnom egy olyan nyelvet angolul, ami Esterházyé. Az angol Esterházyé” (Szöllősy Judit).³⁸ A cseh származású Robert Svoboda már korán Magyarországra költözött, és mivel a Magyar Rádiónál dolgozott, otthonos volt számára az Esterházy által alkalmazott nyelv. Amikor fordítani kezdte szövegeit, mondhatta némi túlzással, hogy „je suis Esterházy”.³⁹

Befejezésképpen két figyelemre méltó történet hoznék egymással összefüggésbe Esterházy Péter külföldi jelenléte kapcsán. Az egyik a Mercedes Benz című történelmi revü, Esterházy utolsó színpadi munkája, melyet a Szlovák Nemzeti Színház felkérésére írt, s amelynek 2017-es bemutatásán már nem vehetett részt.⁴⁰ Ruxandra Cesereanu *Nașterea dorințelor lichide* (A folyékony vágyak születése) című könyvének egyik számozott mondatokból álló esszéregényét vállaltan is az Egy nőre való reflexióként írta meg,⁴¹ ahogy Dora Kaprálová Egy férfi. Válasz Esterházy Péternek című könyvét is.⁴² Esterházy transznacionális jelentősége abban is kirajzolódik, hogy a nekrológokban neve Vargas Llosa, García Márquez, Cortázar mellé kerül,⁴³ a recenziókban „a kelet Arno Schmidtje, Magyarország Umberto Ecoja”,⁴⁴ „az irónia magyar világbajnoka”⁴⁵, „Joyce tanítványa”⁴⁶ birtokos jelzőket tartalmazó szókapcsolatokkal vezetik, mutatják be.

(*Reciti, Budapest, 2022.*)

³⁶ LŐRINCZ, I. m., 41.

³⁷ Antonio SCIACOVELLI, *C'è arte! Esterházy Péter Olaszországban = Külsországi könyvespolcokon*, 279.

³⁸ GÖRÖZDI–NÉMETH, I. m., 331.

³⁹ *Uo.*, 329.

⁴⁰ GÖRÖZDI, Esterházy Péter „szlovák története”, 144.

⁴¹ BÁNYAI, I. m., 255.

⁴² GÖRÖZDI, Esterházy Péter „szlovák története”, 155.

⁴³ LŐRINCZ, I. m., 36.

⁴⁴ SZARKA, I. m., 67.

⁴⁵ LŐRINCZ, I. m., 57.

⁴⁶ KUSÁ, I. m., 157.